

מה עניין שמיטה למועדי השנה?

בשבוע הבא נחוג את ראש השנה ובו-זמנית נתחיל את שנת השמיטה. האם יש קשר בין שני אירועים חשובים אלו? האם הדברים קשורים אליי על אף שאינני חקלאי? על כך בדבריו של נשיא המכללה, הרב פרופ' נריה גוטל.

על מאמרם ז"ל "תשרי ותשבוק"³, כי בראש השנה נעשו בני ישראל בני חורין וכל מה שנתלככו כל השנה ונקשרו הנפשות בהבלי העולם נעשו בני חורין בראש השנה [...] וכענין זה רמזו במשנה "ראש השנה לשמיטין ויובלות" ועל ידי זה "לנטיעה", שלאשר בראש השנה צריכין לקבל מלכות שמים ומאן דכפית באחרא אינו יכול לקבל מלכות שמים, כדאיתא בזה"ק⁴, ולכן נעשין מקודם בני חורין משעבודא דסטרא אחרא שיהיו מוכנים לקבל מלכות שמים מחדש.

השפת אמת מבאר שאם חטאים הם סוג של "עבדות", הרי שהזדככות האדם בראש השנה מוציאה אותו לחירות. מסגולותיו של בן חורין, שהוא יכול "לנטוע", להיות יצירתי. השפת אמת מבאר את המשנה תוך שהוא מוסיף שלוש מילים: "ועל ידי זה". כך הוא מקשר בין שני נושאים שלפי פשוטם הם נפרדים: שמיטין ויובלות יוצרים חירות, והחירות מאפשרת "נטיעה". לענייננו, מכל מקום, מובהר שלא הרי ראש שנת השמיטה כהרי יתר ראשי שנה, שזה של שמיטה מתייחד בהוצאת אדם לחירות ובעשותו אותו יצירתי.

ב

עשרה "עניינים" מנה כידוע רב סעדיה גאון בטעם מצוות תקיעת שופר. השלישי שבהם: "להזכירנו מעמד הר סיני, שנאמר בו וקול שופר חזק מאוד, ונקבל על עצמנו מה שקבלו אבותינו על עצמם נעשה ונשמע"⁵. טעם זה נכון בכל השנים, אך דומה שבראש השנה השביעית הוא מקבל עומק מיוחד.

על הקדמות "נעשה" ל"נשמע" אומרים חז"ל: "בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה מי

ניתן היה להניח שעניינה של שנת השמיטה לא יבוא לידי ביטוי אלא במה שנוגע לגידולי קרקע, ודאי לא למה שנוגע ל"זמנים" – מועדי ישראל. הרי אין חולק שמדובר בשתי מערכות שונות הנעות על שני צירים שאינם קשורים זה לזה: מחד גיסא השמיטה, שנעה על ציר מצוות התלויות בארץ; מאידך גיסא המועדים, שנעים על ציר "שהזמן גרמן". בהתאם, לא בכדי מועדי ישראל נוהגים בחוצה לארץ כבארץ, שלא כשמיטה שכמובן אינה נוהגת אלא בארץ; ובמקביל, לא בכדי פטורות נשים ממצוות העשה של המועדים – שופר, לולב וכו' – בעוד שהן מחויבות במצוות העשה של שמיטה.¹

הנחה זו אמת היא – הלכתית, ואולם אינה מדויקת – הגותית. לא מעט הוגים ראו בשמיטה שנה המעצימה את כל מה ש"מתחבר" אליה, כולל גם המועדים. לדידם, גם מצווה "רגילה" המקוימת בשמיטה מוארת יותר. לכן, גם אם כלל הלכות המועדים מתקיימות בשנת השמיטה כבשנים שלפניה ושלאחריה, אולם מהות המועדים מקבלת זווית ייחודית בשנת השמיטה.² בעמדנו סמוך ונראה לראש השנה, נדגים זאת בקצרה ביחס לחג זה.

א

המשנה, בתחילת מסכת ראש השנה (א, א) קובעת: "ארבעה ראשי שנים הם [...] באחד בתשרי ראש השנה [...] לשמיטין וליובלות לנטיעה [...]". פשט הדברים הוא שמדובר בנושאים שונים: "שביעית" – איסורי מלאכות, קדושת שביעית וכו', המתחילים מראש השנה; "נטיעה" – מניין שני ערלה, הנספרים מראש השנה.

אין ספק שזה אכן הפשט, אולם השפת אמת (דברים עד ע"א), בדרכו הדרושית, חיבר בין שני הרכיבים:

³ ויקרא רבה כט, ח; פסיקתא רבתי, מא.
⁴ זוהר ויקרא – פרשת בהר, קח ע"א.
⁵ ראו אבודרהם, פירוש תפילת ראש השנה.

¹ ספר החינוך, מצווה פה: "ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות", וראו מנחת חינוך, קיב (אות ג); דרך אמונה פרק א ס"ב, וביאור הלכה שם, ילקוט יוסף – שביעית, עמ' קא-קכג.
² העמיק והרחיב בדברים הרב חיים ישעיהו הדרי, בספרו שבת ומועד בשביעית.

מתן התורה, ובשנת השמיטה שהאדם משתחרר מעבודה הרי שהשופר פותח שנה של תורה. כך "שופרות", וכך גם פסוקי "זיכרונות". אלה מתחילים בנבואת ירמיהו (ב, ב): "הלוד וקראת באזני ירושלים לאמור, כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורך, אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". מסירות הנפש של הליכה "במדבר בארץ לא זרועה" הייתה בשעת יציאת מצרים אירוע היסטורי מכונן וחד-פעמי, אך בבואה שלו מתרחשת אחת לשבע שנים, בשנת השמיטה: "בשנת השמיטה הוא ממש לכתך אחרי בארץ לא זרועה" (שפת אמת ויקרא שם). מה אלה – יוצאי מצרים – נסמכו על אמונה וביטחון, אף אלה – שומרי שמיטה – נשענים על אמונה וביטחון.

כך גם "מלכויות". בסנהדרין (לט ע"א) השיב רבי אבהו לתלמיד ששאל מה טעמה של שביעית, כך: "אמר הקב"ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא – ולא ירום לבבכם בשבח ארצכם ותשכחו עול מלכותו". נמצאת אומר ששמירת שמיטה כהלכתה מחזקת את קבלת עול מלכותו יתברך – "מלכויות".

*

הוא שאמרנו: כל המצוות כולן, ואפילו אותן שכלל אינן תלויות בארץ אלא תלויות בזמן, גם הן מועצמות ומקבלות ממד ייחודי בשנת השמיטה. אשרינו שזכינו!

גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשים בו, דכתיב ברכו ד' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו" (שבת פח ע"א). מי הם אותם "גבורי כח עושי דברו"? בתחילת ויקרא רבה (א, א) אמרו חז"ל: "נאמר כאן עושי דברו ונאמר להלן וזה דבר השמיטה, מה דבר שנאמר להלן בשומרי שביעית הכתוב מדבר, אף דבר האמור כאן בשומרי השביעית הכתוב מדבר". מכאן ש"גבורי כח עושי דברו" מתקשר הן למקבלי תורה הן לשומרי שביעית.

כתב אפוא השפת אמת (ויקרא צח ע"ב: לשנת תרמ"ז): התורה היא מעולם העליון ואינם יכולים לזכות לתורה עד שמבטלין כל עוה"ז [...] ובאמת לאו כל מוחא סביל דא רק מיוחדים שנקראים מלאכיו [...] ומכל מקום יש זמנים שנמצא התעוררות בבני ישראל [...] בשנת השמיטה וכו' היה מתגלית להם הארת קבלת התורה, כמ"ש עושי דברו ועי"ז לשמוע בקול דברו. עושי דברו – שמיטה, לשמוע בקול דברו – הוא יובל שופר תרועה. ובאמת פירוש עושי דברו הוא שאין להם עבודה אחרת רק זו כמלאך שאין בו רק שליחותו, ובשנת השמיטה היו עוסקין רק בתורת ה'.

שנת השמיטה עושה את האדם בן חורין, והיותו בן חורין מעלה אותו למדרגה "מלאכית" של מסוגלות לתורה. תקיעת השופר בראש השנה מזכירה אם כן לאדם את

הירהורים חינוכיים

1. במה באה לידי ביטוי גבורתם המיוחדת של שומרי שביעית? במה היא דומה לגבורת מי שמקבל עליו עול תורה ומצוות?
2. מהי חירות אמתית? האם פירושה היא לעשות ככל העולה על רוחי? האם קבלת תורה אינה סותרת חופש וחירות?
3. רוב התלמידים שלנו אינם מגיעים ממשפחה העוסקת בחקלאות. כיצד נחבר בין עולמם של תלמידינו ובין המצווה החשובה של השמיטה?

מסביב לדפים

- א. מי שמוכנה לשתף את כלל הבנות במחשבות בתחומי החינוך והחיים, המתאימות לרוח של 'בעין חינוכית', מוזמנת לשלחן אליי: vizel@orot.ac.il
- ב. ניתן לעשות מנוי אישי (ללא עלות) על דפי 'בעין חינוכית'. נא לפנות לשרון: sharonz@orot.ac.il
- ג. מומלץ לשמור על דפי 'בעין חינוכית' לשימוש עתידי.
- ד. נשמח אם תפיצו את הדברים הלאה, למשפחה ולחברים מחוץ למכללה.